

РОЗДІЛ 3

ФОРМУВАННЯ КЛЮЧОВИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

Ніна Голуб

*докторка педагогічних наук, професорка,
головна наукова співробітниця відділу
навчання української мови і літератури
Інституту педагогіки НАПН України*

ОРГДІЯЛЬНІСНІ МЕТОДИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В 5-6 КЛАСАХ

Перехід на компетентнісно орієнтовані методики навчання шкільних предметів став поштовхом до перегляду дидактичного інструментарію. Актуалізація здатності людини навчатися впродовж життя, вимушений перехід українських закладів освіти на дистанційну форму навчання посилюють запит на методи учіння. Ефективність самонавчання, на думку вчених, значною мірою залежить від готовності суб'єктів освітнього процесу самоорганізуватися.

Беремо до уваги психологічні дослідження функцій, без яких індивід не може самостійно розгорнути будь-яку діяльність. До першої групи дослідники відносять «вищі психологічні функції, що забезпечують організацію й управління процесом діяльності», а саме: «цілевизначення, програмування і планування, контролю, оцінювання й рефлексії» [3, с. 33].

Готуючи учнів 5-го класу до самонавчання, привертаємо їхню увагу передусім до трьох методів: цілевизначення, планування і рефлексії, що є повноцінними компонентами кожного уроку відповідно до компетентнісно орієнтованої методики, покладеної в основу підручників української мови для учнів 5-го і 6-го класів авторства Н. Голуб та О. Горошкіної [1], створених за модельною програмою цього ж авторського колективу [2].

Цілевизначення розглядаємо як усвідомлення й правильне розуміння того, що суб'єкт навчального процесу хоче одержати/досягти на певному етапі його пізнавальної діяльності.

Зарубіжні вчені (Берроу Р., Бехер Т., Блум Б., Вірч А., Ейзнер Е., Магер Ф., Маклюр С., Мейджер Р., Хюсен Т.), науково обґрунтовуючи сутність цілей, доходять висновку, що вони є важливою передумовою ефективності освітнього процесу, засобом оптимальної побудови процесу пізнання, що орієнтує учнів на засвоєння інформації, видів діяльності й актуалізацію певних переживань. Крім того, ціль є необхідним компонентом у побудові особистісної траєкторії здобуття освіти.

У новій українській школі ціллю є не засвоєння теорії й видів діяльності, а передусім продукування освітнього результату, цінного водночас для учня, соціуму, до входження у який він готується, і для всього світу. Отже, учні мають пов'язувати

поурочні цілі з конкретними досягненнями, реальними продуктами, що засвідчують поступ їхнього розвитку й самореалізації.

Щоб полегшити формулювання поурочних цілей, визначаємо функції виучуваних понять і явищ, що виходять за межі української мови як предмета.

Наприклад, тема «Речення за метою висловлювання» сприяє розвиткові допитливості, пізнавальної активності, комунікабельності, добору важливої інформації тощо.

Важливо також долучати до цілей інтегральні орієнтири, що містять актуальні загальнолюдські характеристики індивіда – відповідальність за власні вчинки, творчий підхід до справи, оптимізм, здатність слухати і чути, будувати і розвивати дружні стосунки, пошанне ставлення до старших і молодших, наполегливість у досягненні цілей, розв'язанні проблем тощо. Адже згідно з концепцією компетентісно орієнтованого навчання, особисті властивості – це так само важливий результат, але маркований особливим особистісним сенсом.

Норми моралі, інші ціннісні орієнтири стануть ефективними регуляторами поведінки людини тоді, коли вона їх усвідомить, прийме. Дидактики радять відмовитися від формулювання широких, узагальнених, абстрактних цілей, які неможливо уявити і на етапі рефлексії засвідчити стан реалізації їх. Ціль має бути максимально конкретною, реальною для досягнення й вимірювання.

Варто зазначити, що ціль – життєво важлива категорія, адже вона, на думку психологів (Леонтьєва О.М., Рубінштейна С., Щедровицького Г.), є складником структури будь-якої діяльності, провідним, визначальним її компонентом. Приреченою на успіх вважають цілеспрямовану діяльність, а цілеспрямованість як риса людини позитивно характеризує її й має високі запити в суспільстві.

Особливістю оргдіяльнісних методів є комплексне застосування їх. Адже немає сенсу ставити цілі, якщо учень не продумає етапи й способи реалізації їх, а згодом не контролює досягнення. Процес цілереалізації має бути продуманим. Для цього необхідно вміти планувати його. Це вміння життєво важливе, оскільки воно дисциплінує учнів, посилює мотивацію, сприяє досягненню бажаних результатів, змушує повірити у власні сили. Прийомами методу планування може бути створення дорожньої карти, розроблення індивідуальної програми, поставлення запитань, добір ключових слів, визначення завдань, таймерування, визначення головного й другорядного тощо. Покрокове самонавчання сприятиме свідомому засвоєнню й виявленню прогалин, а також зростанню пізнавального інтересу.

Рефлексія стала повноцінним компонентом особистісно й компетентісно орієнтованого уроку. Важливість рефлексії пояснюють її можливостями, а саме: можливістю поглянути на себе, свої дії, результати збоку, зіставити їх із цілями; сприянням цілісному уявленню про власний поступ; знаннями про цілі, зміст, форми і способи своєї діяльності; критичним ставленням до себе і своєї діяльності; забезпеченням суб'єктності в освітньому процесі.

Виділяємо такі прийоми методу рефлексії: аналіз, зіставлення, узагальнення, виділення основного, виділення проблеми (недоліків), виявлення досягнень, формулювання суджень, конструювання алгоритму дій, конструювання ситуацій,

виявлення причин, формулювання запитань, виявлення суперечностей тощо. На уроці необхідно здійснювати рефлексію діяльності й емоційного стану.

Насамкінець зауважимо, що ефективність оргдіяльнісних методів підтверджена експериментально в 5-6 класах, що долучалися до пілотного проекту НУШ і апробували підручники авторського колективу співробітниць Інституту педагогіки НАПН України.

Список використаних джерел

1. Голуб Н., Горошкіна О. Українська мова : Підручник для 5 класу. URL: <https://pidruchnyk.com.ua/1649-ukrmova-5-klas-golub.html>

2. Українська мова. 5-6 класи: Модельна навчальна програма для закладів загальної середньої освіти. Голуб Н.Б., Горошкіна О.М. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetap.z.2022/Movno-literat.osv.hal/Ukr.mova.5-6-kl.Holub.Horoshkina.14.07.pdf>

3. Швалб Ю. Психологічні аспекти компетентнісного підходу в освіті. *Вища школа*. 2010. №1. С.31-36.

Олена Маленко

*доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри українознавства і лінгводидактики
Харківський національний педагогічний університет
імені Г.С. Сковороди*

ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВО-КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ У ПРОЦЕСІ АДАПТИВНОГО ОПАНУВАННЯ ЛІНГВІСТИЧНОЇ ТЕОРІЇ В НУШ (5 КЛАС): ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД

Навчання мови поєднує засвоєння лінгвістичної теорії у процесі мовленнєвої практики, що здійснюється за допомогою різнорівневого мовного ресурсу. Метою навчання української мови в початковій ланці НУШ є формування в учнів здатності успішно користуватися мовою й усіма видами (жанрами) мовленнєвої діяльності в процесі спілкування, пізнання навколишнього світу, вирішення життєво важливих завдань.

Цьому підпорядковані й завдання мовної освіти НУШ у початковій школі: розвиток усіх видів мовленнєвої діяльності (слухання-розуміння, говоріння, читання, письмо); опанування найважливіших функціональних складників мовної системи (пропедевтичний курс); формування в учнів орфоепічних, лексичних, граматичних, правописних, стилістичних умінь [1].

Системне вивчення української мови починається в 5 класі (5 – 6 класи — адаптивний етап НУШ), при цьому стратегічно важливим є насамперед *практичне*